

Vilniaus universitetas
Filosofijos fakultetas
Filosofijos istorijos ir logikos katedra

Laurynas Kemzūra
Filosofijos doktorantūros II kursas

Holizmo ir individualizmo konvergencija

Darbo vadovas: prof. Vytautas Radžvilas

Vilnius, 2012

Imanentiškumo sąlygos

- Remiantis Albrechto Wellmerio formuluote, modernybė atsiskleidžia kaip „negatyviosios ir bendruomeninės laisvės suderinimo projektas“. Tokia sistema neatsako į klausimą – kaip negatyvioji laisvė užtikrina individo ir visuomenės sąveiką.
- Egalitariniu principu paremta sistema suponuoja prielaidą, jog nėra privilegijuotos individualios tvarkos, kuri natūraliai ir savanoriškai būtų laikoma normatyviniu socialinės tvarkos principu. Anot Adamo Seligmano, kadangi viskas, kas lieka, tai utilitarinių, ekonominių tikslų vardan veikiančios individai, *jėga* tampa žmonių tarpusavio sąveikos apibūdinimo forma.
- Immanuelio Kanto teigimu, žmogus yra gyvūnas stokojantis šeiminiško – jėgos, kuri palaužtų savivalę ir užtikrintų visuotinę valią. Tačiau aukščiausioji valdžia gali būti tik *žmogus*. Modernioji visuomenė tampa įkalinta savo imanentiškume.

Individualizmas ir holizmas

- Moderniajai visuomenei lieka dvi išeitys: pabrėžti individo teisę laisvai susikurti ir realizuoti savąjį tapatumą arba valstybės unifikuojančia jėga sutramdyti individų savivalę. Taip susiformuoja „demokratijos“ ir „totalitarizmo“ stovyklos.
- Individas ir visuomenė tampa procedūrinės tvarkos gaminiai, sprendžiant vienovės ir įvairovės konfliktą. Dažnai pabrėžiamas holizmo ir individualizmo supriešinimas atsiskleidžia ne kaip nesutaikomų teorinių ir pasaulėžiūrinių nuostatų konfliktas, o veikiau kaip du skirtingi požiūriai į individo ir visuomenės konstravimo bei valdymo technologijas.
- Moderniosios pilietinės visuomenės imanentiškumas reiškia, kad nebėra jokių metafizinių individo apibrėžčių, neigiamas bet koks moralinis arba dvasinis autoritetas. Išreiškiant tai Hannah Arendt kalba, mūsų sprendimai tampa neparemti jokiais išankstinėmis kategorijomis bei įprastinių taisyklių tinklo, kas reiškia moralę.

Tapatybės paieška

- Modernus žmogaus tapatinamas su vidiniu, originaliu identitetu, o jo pripažinimas nėra natūraliai suvokiamas. Charlso Taylora teigimu, kartu su moderniuoju amžiumi įsivyrėja būklė, kada pripažinimas gali žlugti.
- Modernioji tapatumo problema kyla iš tradiciškai suvokiamos tikrovės ir žmogaus sampratos sunykimo. Graikiškosios tikrovės sampratoje žmonės buvo suvokiami kaip didesnės, kosminės tvarkos dalis, kurioje žmonės figūravo jiems skirtoje vietoje, o šią tvarką atkartodavo žmonių visuomenės hierarchijos.
- Krikščioniškojoje tradicijoje žmogaus orumo klausimas net nebuvo keliamas, nes pagarba gyvybei kilo iš tikėjimo žmogaus sielos nemirtingumu.

Individo savikūros horizontai

- Tikrovė redukuojama į individo savikūrą ir jo paties kuriamą pasaulį. Nelieta individą panokstančios tvarkos.
- Adam B. Seligmano teigimu, pasaulyje, kuriame asmuo neturi šventos struktūros, bet koks bandymas paaiškinti žmogaus elgseną negali prasilenkti su grynais išskaičiavimais bei jėga paremtais naudos maksimizavimo veiksmais. Įsivyrėja instrumentinis protas.
- Instrumentinio proto laikysena žengia kartu su technokratijos įsigalėjimu. Hannah Arendt teigimu, gyvenimas tampa nuolatiniu sudaiktinimo procesu.
- Individas suvokiamas tik kaip socialinė būtybė, kurio pasirinkimus riboja galingi socialinio gyvenimo mechanizmai (rinka, biurokratija).

Individo savikūros horizontai

- Tikrovė redukuojama į individo savikūrą ir jo paties kuriamą pasaulį. Nelieka individą panokstančios tvarkos.
- Adamo Seligmano teigimu, pasaulyje, kuriame asmuo neturi šventos struktūros, bet koks bandymas paaiškinti žmogaus elgseną negali prasilenkti su grynais išskaičiavimais bei jėga paremtais naudos maksimizavimo veiksmais. Įsivyrąja instrumentinis protas.
- Instrumentinio proto laikysena žengia kartu su technokratijos įsigalėjimu. Hanah Arendt teigimu, gyvenimas tampa nuolatiniu sudaiktinimo procesu.
- Individas suvokiamas tik kaip socialinė būtybė, kurio pasirinkimus riboja galingi socialinio gyvenimo mechanizmai (rinka, biurokratija).

Tolerancijos klausimas

- Ronaldas Dworkinas išskiria du moralinius įsipareigojimus. Substancinis moralinis įsipareigojimas numato gero gyvenimo tikslus. Procedūrinis įsipareigojimas reiškia teisingą ir lygų tarpusavio elgesį. Liberali visuomenė atsisako substancinio požiūrio į moralę. Taip užkertamas kelias kultūros vientisumo išsaugojimo tikslams.
- Anot Charleso Taylora, politinis universalizmas reikalauja, jog žmonės vertintume skirtumams akla maniera. Tai reiškia, kad tokia politinė sistema verčia žmones į homogeninį lydinį, kuris jiems galimai svetimas arba netikras. Neutrali sistema, paremta skirtumų nepripažinimu, atsikleidžia kitokius identitetus malšinanti kultūra.
- Jürgeno Habermaso teigimu, liberalizmo neutralumo problema yra ta, jog politika, kuri sveikina visas pasaulėžiūras, bet tuo pačiu šalinasi nuo bet kurios iš jų, neturi jokio pagrindo įvertinti savo paties procedūras. Religiškumas atskleidžiamas kaip kriterijus neleidžiantis sekulerizuotam protui ištrūkti iš kontrolės.

Alternatyvos imanentiškumui

- Galimybė apeiti visiškai subjektyvų savikūros procesą siejama su morale, peržengiančia individualiojo „aš“ ribas. Charleso Tayloro teigimu, tam tikras moralinis horizontas egzistuoja pirmiau už individualųjį pasirinkimą.
- Anot Habermaso, tik tos visuomenės, kurios į sekuliariąją sritį sugebės įvesti esminius savo religinės tradicijos turinius, galės išsaugoti žmogaus esmingumą.
- Grįžimas prie moralinių ir dvasinių autoritetų iškelia autoritarizmo prielaidą. Galimybė išvengti moderniosios, suabsoliutintos įtampos tarp proto ir tikėjimo yra galimybė išvengti kovos tarp fundamentalistinio religiško ir fundamentalistinės Apšvietos. Anot Seligmano, reikalingas tam tikras reintegravimas tarp įsitikinimo ir supratimo, tarp tikėjimo ir proto, o ne absoliutus nesuderinamumas.

Išvados

- Egalitarinė, individualistinė visuomenė nesugeba paaiškinti individo ir visuomenės sąveikos bei susiduria su potencialiai ydingais procesais kaip: bendruomeninių ryšių sunykimas, instrumentinio proto įsigalėjimas, technologijų dominavimas.
- Moderniosios visuomenės perspektyvoje žmogaus identitetas tampa atsietas nuo bet kokių metafizinių ar transcendentinių apibrėžčių, tad tampa racionalistinių, procedūrinių procesų instrumentu.
- Poreikis sugrįžti prie substancinių moralinių ir dvasinių autoritetų suvokiamas kaip alternatyva šiuolaikinės liberaliosios visuomenės ydoms. Kyla Apšvietos ir dvasinių idealų suderinamumo klausimas.
- Holizmo ir individualizmo konvergencija paneigia vyraujančią nuostatą, jog dabartinė Vakarų liberalioji visuomenė yra laisviausia istorijoje. Martino Heidegerio teigimu, modernųjį kapitalizmą ir socializmą vienija vienoda ekonominė pasaulėžiūra ir siekis sukurti „elektrizuotą žemę“.

Literatūra

- 1. Hanah Arendt. Lectures on Kant's Political Philosophy. University of Chicago Press, 1989
- 2. Hanah Arendt. Žmogaus būklė. Margi raštai, 2005.
- 3. Ronald Dworkin. Liberalism. Cambridge University Press, 1978.
- 4. Jürgen Habermas. An Awareness of What Is Missing– Faith and Reason in a Post-Secular Age. Polity, 2010.
- 5. Kant Immanuel. Visuotinės istorijos idėja pasaulio pilietijos požiūriu. Vilnius: Aidai, 1996
- 6. Kymlicka Will, Chambers Simone. Alternative Conceptions of Civil Society. Princeton University Press, 2002.
- 7. John P. McCormick. Carl Schmitt's Critique of Liberalism: Against Politics As Technology. Cambridge University Press, 1999
- 8. Radžvilas Vytautas. *Visata – dievus kurianti mašina? (H. Bergsono atviros visuomenės vizijos kontūrai)*. Gyvybinis polėkis: Bergsono filosofijos interpretacijos. Sud. prof. Antanas Andrijauskas. Vilnius: Versus aureus, 2008
- 9. Radžvilas Vytautas. Erotas ir revoliucija: H. Marcuse's psichoanalitinė žmogaus išlaisvinimo vizija. Vilnius: Versus aureus, 2008
- 10. Adam B. Seligman. Modernity's Wager. Princeton University Press, 2000
- 11. Charles Taylor. Autentiškumo etika. Aidai, Vilnius, 1996.
- 12. Charles Taylor. Multiculturalism and „The Politics of Recognition“. Princeton University Press, 1992
- 13. Wellmer Albrecht. Models of Freedom in the Modern World. The Philosophical Forum. A Quarterly. Vol. XXI, Nos. 1-2, Fall-Winter 1989-90